

Biblijska poruka svetih mjesta

Miroslav Modrić, *Sveta zemlja Isusova domovina. Hodočasnički vodič*, Hrvatsko međuprovincijsko povjerenstvo za Svetu zemlju, Zagreb 2000., 384 str.

Tiskano je u svijetu a i u nas već mnogo knjiga o Palestini, Isusovoj domovini, s ciljem: što bolje upoznati biblijsku pozadinu događaja, mjesta i osoba, opisanih u Bibliji. U godini velikog jubileja 2000. kršćanstva Gradska knjižnica u Šibeniku izdala je putopis fra Jakova Pletikose: *Putovanje k Jeruzolimu*, koje je on napisao 1752. god. a iste godine Hrvatsko međuprovincijsko vijeće objavilo je knjigu fra Miroslava Modrića: *Sveta zemlja Isusova domovina. Hodočasnički vodič*. Obje su knjige veliki doprinos hrvatskoj biblijskoj bibliografiji i kršćanskoj i općoj kulturi u Hrvata.

Modrićeva je knjiga pisana laganim žurnalističkim stilom, suvremenim hrvatskim govornim jezikom prožetim kršćanskom lirikom i duhovnošću. Zato se knjiga doima čitatelja i uvlači ga u razmišljanje nad tekstom, odnosno događajima opisanim uz određeno mjesto koje autor s mnoštvo informacija kako povijesnih tako i biblijskih opisuje.

Knjiga je tiskana na kvalitetnom 'Kunstdruck' papiru, formata 24 x 16 cm. Ima 384 stranice. Tehnički je tekst vrlo dobro raspoređen i popraćen s čak

170 slika u boji i tlocrtima većine važnijih biblijskih mjesta vezanih za velike događaje povijesti biblijskih mjesta Staroga i Novoga Zavjeta u Palestini. Autor je uz naslov *Sveta zemlja Isusova domovina* nadodao i podnaslov *Hodočasnički vodič* što po nakani autora i načinu rasporeda teksta i opisa mjesta to i jest. To je pravi putopis i praktični vodič namijenjen prvenstveno hodočasnicima u Svetu Zemlju. Međutim, oprema knjige i opširnost informacija koje autor donosi mnogo su više od običnog vodiča kroz Palestinu koje poznajemo na drugim jezicima. Modrićev *Hodočasnički vodič* je prava knjiga ne samo turističkih informacija nego i sažeti leksikon povijesti i duhovnosti vezanih za sveta mjesta u Palestini. To nije knjiga 'vodič' za turiste. To je knjiga 'vodič' za hodočasnike, one koji iz vjere odlaze u Svetu Zemlju. Tko bi u Izrael putovao samo kao turist vjerojatno bi se razočarao. Ima mnogo atraktivnijih i za turizam privlačnijih zemalja koje nude uz kulturne spomenike ugodnost, uživanje, dobar odmor, gurmanske specijalitete s mnogo folkloru. U Svetu Zemlju se putuje kao hodočasnik jer tamo su svi spomenici vezani za religiozna događanja. Sjećam se svoga profesora P. P. Zerafe koji mi je prigodom moga studijskog putovanja u Svetu Zemlju davao konkretne napomene: "Pazite, tamo je sve spomenik religiozne kulture. Svaki kamen govori o tisućljetnoj religioznoj prošlosti. I žitelji koji tamo žive to i danas svjedoče. Gledajte i njih

jer su baštinici tisućljetnih triju velikih religija: židovstva, kršćanstva i islama. Njihov način života odraz je biblijskog podneblja i učenja!" Modrićeva knjiga s obiljem podataka o mjestima i ljudima koji su tamo u dalekoj prošlosti živjeli i koji tamo danas žive uprisutnjuje i svjedoči stare i nove događaje koji se povijesno povezuju i na budućnost odražavaju.

Autor fra Miroslav Modrić boravio je 2 godine u Svetoj Zemlji (1982.-1984.) i često kao vodič vodio hodočasnike po Palestini. Zato je znao u knjigu unijeti što je posebno interesantno za svakog hodočasnika. I kao vodič knjigu je učinio stvarnim, praktičnim, vodičem. Kada knjigu čitate osjećate se kao hodočasnik. Vi ste tekstom dovedeni na određeno sveto mjesto i slušate tumačenje i upute vodiča. Njegovo tumačenje vas vodi u daleku prošlost ali istovremeno u vama odzvanja biblijska poruka iz navedenih biblijskih citata koji su u svezi s konkretnim mjestom. U vama se budi osjećaj da stojite na svetom mjestu, slušate proroka ili Isusa koji vas oduševljava i zahvaća svojom religioznom porukom. Potreseni ste porukom samoga mjesta i tu izgovoreni riječi. To se tu dogodilo. Ja sam tu, gledam u duhu mjesto, okolinu, učitelja i slušatelj. U vama se bude osjećaji, kao nekoć u slušateljima proroka, Isusa, rađa se ljubav prema Bogu, samom Isusu, Sinu Božjem, raste vjera. I pred tim činjenicama ne doživljavate se kao obični turista nego kao vjerni i pobožni hodočasnik. Autor ističe da piše iz ljubavi "prema svetim mjestima, prema Isusovoj domovini - prema Isusu samom,

ali i prema hrvatskim hodočasnima" (str. 15), što se kroz knjigu doista može osjetiti. On želi pomoći doživjeti stvarnost biblijskog događaja i poruke vezane uz određeno mjesto. Služio se mnogim dobrim vodičima i enciklopedijama kako bi i sam ponudio točne informacije. Autor je to kroza svoj tekst vrlo uspješno postigao. On vam daje povijesno-religioznu katehezu. Dajući uza svako mjesto prije svega kratki, ponekad i duži, povijesni pregled autor je čitatelja uveo u konkretni povijesni događaj. U svom uvodu ističe da piscima Biblije 'nije bilo važno što je nama danas važno'. Zbog toga je knjiga i za hodočasnike puna iznenađenja. Ruši možda našom fantazijom, na temelju propovijedanja, iskonstruirane slike mjesta i ljudi ali zato na temelju stvarnih povijesnih i biblijskih tekstova nudi i gradi u nama stvarno novu objektivniju sliku i poruku koja polazi od svetoga mjesta. Opis svakoga mjesta jest poglavlje za sebe. Knjiga je objektivna kronika povijesnih i religioznih događanja na svetim mjestima. Autor, moglo bi se reći, čita povijest svetih mjesta kristološki. Cijelu Svetu Zemlju promatra kao jednu povijesnu i religioznu stvarnost koja se sažela u osobi Isusa Krista. U njemu se čita povijest svetih mjesta sa svim svojim svijetlim i tragičnim događanjima. Tu se prelamaju stoljeća napredne ali i tragične civilizacije Kanaanaca, Asirije, Babilona, Izraela, arapskih naroda, Egipta, Grčke, Bizanta, Rima i konačno napredne Europe. Tu se susreću i sukobljavaju tri svjetske religije vezane uz velike događaje objave, židovstvo, kršćanstvo i islam. Autor u svojim

povijesnim pregledima pokušava objektivno prikazati te stvarnosti. Ponekad te informacije zvuče opore i teške jer iz njih izlaze na vidjelo istine o povijesnim osvajanjima, progonima naroda, Židova, kršćana, muslimana, o rušenjima, vjerskim ratovima, prevlašću jednih nad drugima i konačno netrpeljivostima među narodima koji su tu živjeli i još danas žive.

Autor je građu knjige razdijelio u četiri cjeline.

Prvi dio (str. 1-43). Uza sadržaj i predgovor kojega je napisao dr. fra Bonaventura Duda, autor piše svoj proslav u kojem nas uvodi u metodologiju svoga pisanja i podjele građe. Ističe da hodočasnici i čitatelji ove knjige trebaju biti "sretni što su sve to vidjeli, doživjeli i uopće bili na svetim mjestima, na mjestima gdje je Vječnost u susretu s vremenitim, nama za svjedočanstvo, ostavila svoje tolike i tako duboke tragove da ih ni dvotisućljetno uništavanje nije uspjelo izbrisati" (str. 15). Tragovi povijesti gradnjâ i rušenja, vjere i nevjere, sabiranja i pljačkanja, sve se to na svetim mjestima do danas osjeća. Različita vladanja velikih sila Istoka i Zapada na području Palestine (str. 16) ostavila su svoje spomeničke tragove koje danas u kamenu, papirusima, svetim i mnogobrojnim inim predmetima pronađenim na tim prostorima čitamo i gledamo. Da što bolje doživimo sve što gledamo, pisac je donio i kratki zemljopis, opis klime i vegetacije na palestinskim prostorima (str. 19-21). To je popratio i grafičkom međumjesnom tablicom udaljenosti i temperatura u različitim godišnjim dobima (str. 22-

23). Praktične korisne obavijesti o broju stanovništva u Izraelu, načinu života, o povratku Židova u Izrael nakon višestoljetnog progonstva, o vjerskim konfesionalnim zajednicama na tim prostorima, o arheološkim povijesnim razdobljima iskapanja u Palestini, te kronološku tablicu višestoljetnih različitih vladara u Palestini, pisac daje sažet prikaz (str. 24-39).

Drugi dio (str. 43-124). Pisac je posvetio Jeruzalemu, njegovoj povijesti, njegovim spomenicima, kršćanskim svetištima, židovskom hramu, muslimanskim džamijama na tom prostoru, vjerskim i kulturnim spomenicima triju velikih konfesija - židova, kršćana i muslimana. U stilu vodiča kroz grad pisac je odmah donio vrlo kratak prikaz, sažetu povijest tritisućljetnog grada Jeruzalema (str. 44-49) a onda vodi hodočasnika kroz pojedine dijelove grada. *Stari grad* je u centru. Pisac opisuje njegove zidine, velika gradska vrata, utvrdu (Citadelu), i pojedinačne gradske četvrti - kršćansku, armensku, židovsku i muslimansku. Tu se mogu čitati mnoge zanimljivosti i pojedinosti, rezultati arheoloških iskapanja u različitim dijelovima grada, napose *Davidova grada* na Ofelu. Daje točne povijesne podatke o nastajanju kršćanske četvrti i Sjedišta Kustodije Svete Zemlje nakon što je 1342. god. papa Klement VI. povjerio franjevcima brigu za Svetu Zemlju (str. 51). Posebno se autor zadržava na opisivanju povijesti i znamenitosti Bazilike Svetoga groba ili bazilke uskrsnuća Isusova kao središtu hodočašćenja u Jeruzalem i Svetu Zemlju. Uvodeći u stvarnost biblijskih doga-

danja na tom svetom mjestu pisac razbija naša uobičajena zamišljanja Golgote i grob iz kojega je Isus uskrsnuo. Tim on našu pobožnost počinje navikavati povijesnoj istini (str. 57). Uz vrlo dobar tlocrt cijele bazilike, počev od prve Konstantinove bazilike iz 326. god. pa novih gradnja nakon rušenja, požara i dograđivanja što je bazilika kroz dvotisućljetnu povijest doživjela, pisac uvodi kroz iznenađenja u stvarnost Crkve koja se sa svih strana svijeta, u svojoj razdijeljenosti, različitošću obreda, sabire na tom svetom mjestu Isusove smrti i uskrsnuća. Autor tu različitost Crkava i obreda, kao i svatko tko tu prvi puta dolazi, doživljava kao 'ljubomoru i isključivost' drugih što je plod stoljetnih svađa nad prevlašću tim svetim mjestom (str. 68). Ali kad se ozbiljnije zamislite nad tim šarenilom obreda, slavlja, zanositih himana kojima svi slave istog umrlog i uskrslog Spasitelja, onda doživite da 'varietas delectat' - različitost razveseljuje, ili kako to autor izriče da je 'svetište samo sastavljeno od više različitih cvjetova ljudskog srca - ne pameti' (str. 61).

Nastavljajući put po starom gradu autor nas zaustavlja u Crkvi sv. Ane, na ribnjaku Bethzatha (Ovčji ribnjak), tvrđavi Antoniji u kojoj je Isus od Pilata osuđen, na *litostratosu* - predvorju palače upravitelja (i danas dobro sačuvanom) gdje je Isus bio bičevan, izveden na terasu '*Ecce homo*', pokazan razbješnelom puku i konačno predan na smrt na križu. *Via dolorosa* koja odatle vodi do Kalvarije i danas je za hodočasnike, koji u njoj obavljaju pobožnost Križnog puta, spomen Isusove patnje za naše spasenje.

O mjestu Jahvina hrama, kojega je Salomon sagradio prije tri tisuće godina na stijeni brda Morija, o njegovom rušenju 587. god. pr. Kr. od Nabukodonosora, babilonskog kralja, o njegovom i gradskom obnavljanju nakon povratka 538./9. god. pr. Kr., te proširenju i gradnjama Heroda Velikog (37. do 4. pr. Kr.), tj. Hramu kojega je i Isus pohađao, ponovnom rušenju 70. god. od Rimljana, pa procvatu kršćanstva u bizantinsko doba i gradnji prvih kršćanskih bazilika u gradu i cijeloj Palestini, o prodoru islama, gradnji Omarove džamije baš na ruševinama hrama na Moriji, Abrahamovoj stijeni, pa i džamije Al-Aksa, pisac je donio detalje zapisane povijesti i svjedočanstvu, kroz gradnje i obnove, vjere kako židova, kršćana tako i muslimana koji vjeruju, kako Kur'an uči, da je s tog mjesta Muhamed, Božji poslanik, uzašao na nebo. Pisac je tu unio mnogo povijesnih ali još više biblijskih događanja popraćenih navodima iz Biblije. Ima možda malo previše i homiletskih poticaja, jer doista svaki vjernik osjećajno je zahvaćen na tim mjestima, pa, čini se, i sam autor knjige.

Na brdu *Sion* pisac vodi hodočasnike u dvoranu posljednje večere (*Coenaculum*) o čemu i opet daje detaljni povijesni prikaz. Tu je riječ i o Davidovu 'grobu' a potom o Kajfinoj palači u kojoj je Isus preslušavan te o Petrovu zatajenju Isusa. Cedronska dolina je posebno zanimljiva zbog svojih drevnih grobnica i arheoloških iskapanja koja su iznijela povijest iz prahistorijskih vremena, stanovnicima Jerusalemskog kraja, grada i načinu života. Posebno se vodič zaustavlja uz

spomenike: Abšalomov grob, Zaharijin grob itd. te prokopani tunel, 533 m, od izvora Gihon u vrijeme kralje Ezekije (716.-687. pr. Kr.). Više svetih mjesta na obroncima Maslinske Gore: vrt Getsemani s bazilikom Isusove agonije, kapela Dominus flevit, crkva Očenaša, kapela Uzašašća, Betanija itd. s tlocrtima prvih kršćanskih crkava i današnjim novogradnjama isprepliću povijest vjermičkog hodočašćenja putovima Isusovim. U Novom Jeruzalemu koji se na zapad proširio od Staroga grada pisac je opisao prije svega nova naselja nastala povratkom Židova u novoobnovljenoj državi 1948. god. *Me'a Šearim* nedaleko od Damašćanskih vrata posebno je zanimljiv zbog običaja ultraortodoksnih običaja Židova. Na zapadnom dijelu je i Hebrejsko sveučilište, Izraelski muzej s *Hramom knjige* gdje se čuvaju rukopisi pronađeni u Qumranu i obali Mrtvog mora. Nedaleko je i Kneset (palača izraelskog parlamenta) s poznatim Menorah što ga je 1948. god. Židovima na spomen darovala engleska kraljica.

Treći dio (str. 125-320) autor je naslovio 'putohodi'. U 18 cjelina obuhvatio je putovanja kroz Svetu Zemlju. U Ain Karinu, rodnom mjestu Ivana Krstitelja, pred crkvom Marijina pohoda na keramičkim pločicama ispisan je Marijin Veliča na više jezika među kojima i na hrvatskom. Opisujući Betlehem pisac kao i uz druga važnija mjesta donosi prvo povijesni pregled vezan uz kraj i gradnju bazilike i čuvanje svetišta. Tu se dakako zaustavlja u špilji rođenja gdje se nalazi starodrevni natpis na podu: "*Hic*

de Virgine Maria Jesus Christus natus est." Na nedalekom brijegu zanimljivo je mjesto Herodij kojega je za svoju sahranu sagradio Herod Veliki, premda nije sigurno da je tu i sahranjen. Prema pustinji Negev 36 km južno od Jeruzalema pisac se zaustavlja u Hebronu gdje se uzdiže Abrahamovo svetište, nazvano grobnica patrijarha. I uz to svetište povezuje se burna povijest sve do naših dana. U hodočašću na velika mjesta pisac nije propustio ni kratki prikaz mnogobrojnih manjih mjesta a povezanih uz velika povijesna događanja na tim prostorima. Takva je povijest Lakiša koju danas iz arheoloških nalaza možemo u detalje rekonstruirati.

U Jordanskoj prodolini Jerihon je posebno turističko, više nego hodočasničko, mjesto. Riječ je o Jerihonu iz Jošua vremena kojega su arheolozi u više navrata iskapali. Rezultate iskopavanja dala je Kathleen Kenyon utvrdivši da Jerihon pripada u najstarije gradove svijeta. Rezultati arheoloških iskopavanja utvrđuju da je Jerihon u vrijeme Jošua ulaska u Obećanu zemlju bio razoren. To je bibličare natjeralo ozbiljnijem egzegetskom proćavanju biblijskog izvještaja o osvajanju Jerihona. U blizini starog 'Jošua' Jerihona je i mjesto Isusova krštenja na rijeci Jordan, a nedaleko i Brdo kušnje. Uz Mrtvo more je esenska naseobina Qumran gdje su pronađeni čuveni Kumranski rukopisi. Oni osvjetljavaju cijelu povijest biblijskog kanona te povijest intertestamentarnog vremena. I sam fenomen vezan uz specifičnosti Mrtvog mora više su turističkog karaktera iako njih proučavajući postaje jas-

nija sudbina u Bibliji opisanih gradova Sodome i Gomore.

Više zanimljivih mjesta nalazi se na putu Jeruzalem - Emaus. Pisac ih ukratko opisuje i daje važne podatke u svezi Biblije i tih mjesta. Riječ je o Anatotu, Gibej, Rami, Mispi, Gibeonu. Posebno se pisac zadržava na opisu Jope oko koje se razvio suvremeni grad Tel Aviv. O njemu opširnije piše opisujući južno priobalno područje (str. 253-261). Na tom području sažeta je i povijest Jamnije, Ašdoda, Aškelona i Gaze.

S posebnom pažnjom opisana je sjeverna Galileja: Nazaret, Cezareja Filipova (Banijas) te priobalni gradovi uz Genezaretsko jezero. U Nazaretu opisani su detalji iskapanja u špilji navještenja u kojoj je bila i prva kršćanska crkva u Nazaretu. Danas su pojedinosti te drevne Marijine kućice ugrađeni u velebno zdanje nazaretske bazilike koju je projektirao Giovanni Muzio iz Milana a blagoslovio papa Pavao VI. prigodom posjeta Svetoj Zemlji 1964. god. Tu se nalaze i zavjetna spomen obilježja mnogih naroda. Iz Hrvatske je mozaik s Gospom Bistričkom. S posebnom pažnjom zaustavlja se na ostacima sinagoge u Kafarnaumu u koju je i Isus išao. Tu je i Petrova kuća u kojoj je Isus izliječio od groznice njegovu punicu. Ona je pretvorena u crkvu koja je u više navrata proširivana. U Galileji je i gora Tabor, mjesto Isusova preobraženja. U velebnoj bazilici krov nose grede istesane od slavonskog hrasta koje je darovao grof Eltz iz Našica. Obilje je podataka o Tiberijadi i okolnim mjestima uz Genezaretsko jezero: Mag-

dala, Tabgha, Betsaida, Gerasa, Korozain itd. Mnoštvo detalja o povijesti i biblijskim tekstovima koji spominju događaje vezane uz ta mjesta su prava enciklopedija. U sjevernoj Galileji i opet navedena mnoga mjesta te cijela povijest Isusova vremena frapira događajem podno stijena u Cezareji Filipovoj (Banijas), gdje je Isus predao prvenstvo Petru i kazao mu: "Ti si Petar - Stijena i na toj stijeni sagradit će Crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati" (Mt 16,18).

I opis pustinja krajeva Negeva i mjesta širom južne Palestine nadahnuli su autora da ih prikaže u svojoj ljepoti pustinje i okolnostima života koji je i tu stvarao spomenike religiozne i kulturne vrijednosti. Masada uz Mrtvo More kao i Arad na jugu te samostan sv. Katarine na Sinaju sačuvali su veliku povijest objave i povijesnih događanja kroz milenije. Pisac se nije ni tu zaustavio nego nas vodi i s onu stranu Jordana sve do brda Nebo, gdje je Mojsije umro i iščežnuo te do Maheronta gdje je Herod Antipa dao odrubiti glavu Ivanu Krstitelju. Tim je putovima hodočastio i Papa Ivan Pavao II. prigodom hodočašća u Velikom jubileju 2000.god.

Prilozi su četvrti dio knjige (str. 322-383). Tu je pisac u prvom prilogu donio sažetu Povijest Svete Zemlje (str. 322-342). Zbijena povijest kroz stoljeća napisana je jasno i pregledno od Abrahamova vremena do uspostave moderne države Izrael. Hrvati u Svetoj Zemlji (str. 343-350) je kratki spis o mnogim Hrvatima koji su tu živjeli i djelovali. Sv. Nikola Tavelić je tu i mučeničku krunu sveca zaslužio. Po-

sebno je pisac istaknuo velike Hrvate kao što su: fra Bonifacije Stjepović Drakolica, fra Jakov Pletikosa, fra Jeronim Golubović i mnogi drugi koji su zaslužni za prinos Hrvata spomenicima u Svetoj Zemlji. Posebni je pregled *Hrvati koji su pisali o Svetoj Zemlji*. Pisac je nabrojio 21-og autora koji su objavili svoja pisana djela o Svetoj Zemlji. Važan je i prilog *Važnije i manje poznato nazivlje* (str. 353-362). To je mali leksikon imena iz povijesti, Biblije, arheologije i umjetnosti, koji pomažu razumjeti povijest i pisanje o Svetoj Zemlji. Dodan je i poseban prilog *Neki navodi Svetoga Pisma uz pojedina mjesta* (str. 363-376) što omogućuje lakše pronalaženje biblijskih navoda kada se dođe u neko mjesto. Zadnji prilog je *Kazalo važnijih zemljopisnih naziva* (str. 377-381) s dodanom fotografskom panoramom Genezaretskog jezera i okolice kao i na korici priložene male zemljopisne karte Palestine.

Knjiga je u cjelini svojevrsni leksikon povijesti, kulture, umjetnosti, biblijskih događaja, zemljopisa i arheoloških otkrića u Palestini. U cjelini veliki je prilog za razumijevanje Biblije i njezine poruke spasenja usredotočene u osobi Isusa Krista. Knjiga zorno hodeći od mjesta do mjesta vodi centralnom događaju povijesti i objave 'Isusu Kristu koji je isti jučer, danas i uvijek' (Heb 13,8). Knjiga stoga i nije obični turistički vodič. Cilj je pisca potpomoći razumijevanje biblijskih događaja u svjetlu svih podataka koje on obilno daje dok piše o svakom mjestu. Ima možda i suvišnih propovjedničkih poticaja jer dati podaci o mjes-

tu i biblijski navodi vezani za pojedina mjesta sami su za sebe najbolja propovijed i svjedočanstvo istine o Bogu koji je prišao čovjeku upravo na tim svetim mjestima. Valja priznati da je pisac dao objektivnu sliku o svetim mjestima i uvelike pridonio razumijevanju povijesne biblijske radosne vijesti o Božjem spasenju čovjeka.

Božo Odobašić

Ekološki iskorak za opstanak

Bože VULETA - Ante VUČKOVIĆ (uredili), *Odgovornost za život. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u Baškoj Vodi, 1. - 3. listopada 1999.*, Franjevački institut za kulturu mira, Split 2000., 670 str.

Mnoge pojave novijega vremena od kojih ovisi opstanak čovjeka na zemlji danas je moguće, čini se, staviti još jedino u okvir govora o kulturi. Sve više dobivamo dokaza kako se ljudsko samouništenje zbog tzv. "napretka" ne da zaustaviti zakonima, a još manje samim pozivanjem na odgovornost. I zakon i ljudska odgovornost su prije svega pitanja kulture. Ako se uzme da je kultura "sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove" (GS, 53), onda je razgradnja tih darova proizvod protukulture. U tipično područje protukulture valja pridodati i zakržljalu